נושא א' -- אמונה וספק (על יסוד מאמרי ב"טרדישון" 2-1:9)

1. האמונה בהלכה.

א) רמב"ם פ"א מהל' יסוה"ת:

א. יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון, והוא ממציא כל הנמצאים...

(לידע: השוה: להאמין. ראשון: קודם אפ' לזמן.
ממציא: מונח יסודי הכולל: ברא, יצר, קיים)

ב. ואם יעלה על הדעת שאין כל הנמצאים מלבדו מצויים, הוא לבדו יהיה מצוי ולא יבטל הוא לבטולם, שכל הנמצאים צריכים לו והוא ב"ה אינו צריך להם ולא לאחד מהם, לפיכך אין אמתתו כאמתת אחד מהם

(ההבדל בין מחויב המציאות לאפשרי המציאות)

ו. וידיעת דבר זה מצות עשה, שנא' אנכי ה' אלקיך. וכל המעלה על דעתו שיש שם אלוה אחר חוץ מזה עובר בל"ת, שנא' לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, וכופר בעיקר שזהו העיקר הגדול שהכל תלוי בו.

(א"כ "אנכי" היא מצות האמונה במציאת האלקים. וכנראה שההיפך מזה היא לא הכפירה באלקים, אתיאיזם, וגם לא רבוי, שזה הוא מזכיר אח"כ, אלא אמונה בע"ז, כלו' האלהת אפשר-המציאות. ודייק: "חוץ מזה", בלתי-אישי, וכוונתו: מחויב המציאות)
(אנכי: הפשט לפי הרמב"ם -- אנכי ה', כלו' מחויב המציאות, אלקיך, ועליך לקבל ולהכיר באלקותי)

קדמון בצה הראשון בספרו "יסוד מורא"

ב) שיטת הגאונים (בה"ג ורס"ג):

א. שיטתם: אין למנות אמונה כמצוה בפ"ע - כי זאת היא כ"כ יסודית לכל דתנו עד שא"א למנותה לבדה

כן מבאר ברמב"ן את סברת מרן-אל

ב. באור ברמב"ם: יש שאין מקימים את המצות מתוך אמונה. או: המצוה היא ידיעת הדבר בזה היטב ובעומק גדול. ולפי"ז המצוה היא לא סתם ידיעה סטטית, אלא דינמית.

ג. קושית הרמב"ם על הגאונים: גמ' סוף מכות דכ"ג ע"ב: דרש רבי שמלאי תרי"ג מצוות נאמרו לו למשה, שס"ה לאוין כמנין ימות החמה ורמ"ח עשה כנגד אבריו של אדם, א"ר המנונא מאי קרא, תורה צוה לנו משה מורשה, תור"ה בגמטריא תרי"א, אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום.ע"כ. א"כ מזה מוכח ש"אנכי" נחשבת כמצוה בפ"ע. (~~דו"ח: קיצור של תירוץ הרמב"ן על סה"מ~~)

הרמב"ן (על סה"מ שם): אנכי האמנם אינו מצוה, אבל שלא יהיה כולל ה' מצוות - עשיית בצלמים והשתחוויה לבם -

A

2. הכפירה בהלכה:

רמ"ם פ"ג מהל' תשובה הי"ז והלאה – יג

הלכה ז: "המורדים". בכ"י תימנים: "המשומדים" (וכן גריס להלן ה"ט).
וגי' אונקספורד גם וינציה: "מומרים", וכן נראה הגי' הנכונה
לפי דברי להלן ה"ט: "שנים הם המומרים"
ועלו לה"ר: הרמב"ם בסי' על אגרת מיוחדת המוסמכת: להר"ר אברהם דיברה,
ע"ל שפ"ם נגד, שאין להתחלק שנפרדים מן המדע אלוהים ואין להם חלק לעולם הבא.
והמשך ערלתנו: היינו מ"ש באגרת" והמבר ברוחו שלא" -- דרך המתיונים ...

הלכה ח - המינים

הרמב"ם הולק מן הכלל על הפרט. מינים - מבחוץ ולחוץ; אפיקורסין -
מבחוץ מצד בין אלקים ומדע (נבואה והשגחה); כופרים באורה - באושיב
ובוש"ם; מומרים - בעבירות מסויימות שבתורה.

"מינים" - גם וינציה: "הינצאים מן הדת"

"ואל שהוון בוף ובעל תמונה" - עיי' הלשון הוון"ב. ועי' בבא מא שהביא
בשם ספר העקרים בי' ותרגם בכו"ב. עיקרים הוא הדת בעל תמונה אלא מעשים מין הדת
(הרוון - בעקרים מספר העיקרים שהוכן שורת הלשון) לפסק
הוא ור שמא גריס בכו"ב "בגלים וטוביים מעמנו". מיקרוסקופ - מיוחד לבד
התנון אינו, בלי שקוביה, ומגד הפשט "ממנו" פי' מעצמנו, ולא מן הרמב"ם.
המתלוצצים בדברי שיקשו לבני ספר המדע - יתין הגשמה...

אגרת הרמב"ן לרבי לרבי: ומה דברים שמעתי, אומרים שאתם משלים על ספר המדע
באמרו ש"אין למעלה ובתה ותבונה". ולמה, רבותינו, תפשתם עליו בדבר הזה, הרי כל הנאמנים
בתורתם וכל חכמינו הקדמונים בפיוטיהם בספרם, הכל יתלו אותה בעלה מצה בהלל ויחד
ההגל... סוף דבר, הכל נשמע - כי על מה שהאמונה שאתנו ומאמנה. בלתמי לבפשר אימרתם
בכונה מבאתי שמעתי כן בתבורתם. וכן כתבתי בחבור הדב התסוד הקבלה מהרמ"ל

בשער "יסוד היחוד והאמונה" שבמשלח: "יודע הכל אין לו פנים ואחור נגדה וכו'
ומה שכתוב בדברי עניינים נשמרים, לו נכתבו כולם להבין לבינה. ובכדי הבה ירנו
בארתו שלו נחשב אלו דמות וקורה, לכן כתוב: ונשארתם מאוד לנפשותיכם
כילו רואים בל תמונה". וכל הסובר אל הבורא שיש לו בלם דמות וגוים,
אין לו אלוק כלל! על כן אני אומר, שהמאמינים בגלגים ובן כי כמו שאין גברים
לשמש שבגו מכסה כבודו, כך אין לחכות אל דמות כלל... ובזה תבין
כילו ישמעו הקהלות בגבורתכם לגבי סברי הרב הנ"ל... והבורא מאיר
בסודו מתיין... ומה יאמרו לספר המדע", והמבאר מכתב אלקים חיים....

לרמב"ם
מין - מכתוב אלקותו, בפרק האמונה בד'
אפיקורס - מכתוב בגוף-שלמה (גשמות, השגחה) אין אלקים ואדם
(אי-אישיותו)

בין הו, הכ ובה"מ - לעמן עיקרי הדת

הו - ההקדמה - מינים: מינים (5), וכפרים (3) בתורה, כופרים בתה"מ (3) ובריות האחרון, מומרים (2) [מורדים], מחטיאי הרבים, פורשין מדרכי הצבור, עושה עבירות ביד רמה, מוסרים (2), מסיגי אימה על הצבור שלוש לשש, שפך, רציחה, והמושך עולתו. בסך הכל (רוה"ב) = 24.

אולם - למה הכניס פרטים כמה"מ ומשה בן כללים, כפרים במורה ומומרים?

תנרוה - שהחלק המשמן - עבירות האחרון - הם השלילי של עיקרי הדת"ל הראשונים, ואלה הן:

עיקרי הדת"ל	העיקרים עפ"י כה"מ
הלי תשובה	
מין: 1. המומר שאין שם אלוק ואין לעולם מנהיג	א) שהבורא יש והוא יחיד ומנהיג...
מין: 2. והמומר שיש שם מנהיג אבל המשגיח אוו יתר	ב) " " הוא יחיד ואין יחידות כמוהו...
מין: 3. ... אבל שהוא גוף ובעל תמונה	ג) " " אינו גוף ולו ישבהו משיב הגשם
מין: 4. והמומר שאינו לבדו הראשון ובורא לכל	ד) " " הוא ראשון והוא יאחרון
מין: 5. וכן העובד הוא מעבר ובעלותו כבעלותו אלוקי...	ה) " " לו לבדו ראוי להתפלל ואין לעבוד ראוי להתפלל
אפשרי ורצון: 6. ...אין שם נבואה כלל ואין שם מדרש לאדם...	ו) - שכל דברי הנביאים אמת
אפשרי ורצון: 7. והמבחיל נבואתו של משה רבנו	ז) - לנבואת משה היתה אמתות שלהם מה שאין לאחרים
אפשרי ורצון: 8. שאין הבורא יודע מעשי בני אדם	ח) שהבורא יש יודע כל מעשי בני אדם...
כופרים בתורה: 9. שאין התורה מעם ד' אלא פסוק ואחד... שלהומרו מפי אדם	ט) של המצות המצוות אינן מחייבות לעולם
כופרים בתורה: 10. הכופר בשבועה והוא תוקע ומבטל אחד	יא) שהבורא יש שומע לשבועות ומקיים...
כופרים בתורה: 11. שהפורק הקול מלהקיים אחרת...	יב) לצאת בתורה לא תהיה מוקלטת...
12. בעת ה"מ	יג) שה' תתה"מ בעת שמעלה רבים...
13. בריבוי התשובות	יד) בריבוי התשובות...

מל נמ"ד מומרים של שמיקוף ב"סנ" נמצאים להם

- הסדר בתוך כל אחד מהם הוא לפי הסדר בכל הלכות תשובה, ואחר כך - תורה.

- אלא מאין באו אלה, בחלק הזה של הרשימה, חצי מן העיקרים שלילים, ושלוש אלה הם המקום שבו מופיע, הבדל בעיקר משלוי תוקף!

פנ"ה - מומר להכעיס ולאמונה - הסיר.
- מומר לבתיב. ודאי הלא צה כולן ילדיהם ומאיר
ילדי בא באמונתו של הרמב"ם ומן ומן - למד מלגיה אמונתו

[הפסקים שלפ"ה]

- להסבירו עמון תחת"מ עפ"י מורי שליטא בעני מוסרותו של הקב"ה.

3. נתוח הגורמים לכפירה וספקנות:

קרא מסוף הקדמת הרס"ג לספר אמונות ודעות
(בהוצ' ירוחם פישל, לייפציג תרי"ט - אום תש"ז, 17-18)

4. הספק כבעיה אכסיסטנציליית:

(תמצית דברי פאול טילליך בספרו, "THE COURAGE TO BE"
עמ' 35, 51-40)

החרדה (דהיינו: ANXIETY) היא מצב בו הנמצא מכיר באפשרות אי-היותו, התודעה האכסיסטנציליית של אי-מציאות -- אכסיסטנציליית במובן שאי-המציאות היא חלק מישותו, ולא כסתם ידיעה מפשטה. א"כ החרדה היא חוית סופיותו-הוא.

יש שלשה מיני חרדה, מקבילות לשלשה כוונים מהם האפס מסכן את היש. אי-המציאות מסכנת ישותו האונטית של האדם (ontic self-affirmation), בתור המוות; את קומתו הרוחנית, בתור חוסר-משמעות; וקומתו המוסרית moral- בתור האשמתו. והנה, הכרת ותודעת הסכנה המשולשת הזאת היא החרדה האכסיסטנציליית (כלומר: נורמלי, לא חולנית וניורטית) המשולשת: חרדה אונטית, רוחנית, ומוסרית.

השנייה היא קרובה לענייננו. החרדה של חוסר-משמעות, היא חרדה על אבדות ענין סופי (בלשונו: ultimate concern), אבדת משמעות המעניקה משמעות לכל משמעויות. חרדה זאת מקורה באבדת תשובה כלשהי לבעית משמעות המציאות.

חרדה זאת, שהיא תגובת האדם לסכנת האפס ואי-המציאות לחייו הרוחניים, יכולה להתאר בבחינת ספק -- לא סתם ספק פרטי אלא הספק כתופעה כללית, הספק שהגיע לידי הכרעה בחיים, הספק שיצא מגדר שאלה מתודולוגית והגיע לידי יאוש אכסיסטנציילי. הסכנה הזאת של ספק הקשור בחוסר משמעות לחיים היא קרובה מאוד למוות עצמה, ובכן החרדה האונטית והחרדה הרוחנית שלובות זו בזו.

נתוח זה של טילליך מוסר לנו הבעה שיטתית ובעלת כשרון מה שידוע לנו מחוויתנו האישית. לזה כוונו חכמי ישראל בימה"ב כאשר אמרו, "אין שמחה כהתרת הספקות".

5. שתי גישות לספק ואמונה:

א) אמונה תמימה או פשוטה. אמונת ההמון במשך כל הדורות. עדותו של בעל אור-החיים. רבי נחמן מברצלב. גנוי הפילסופיה בימה"ב וע"י החסידים והמתנגדים (בעיקר: הגר"א).

ב) שכלתנות. רוב פילסופי ספרד בימה"ב. ואלה דברי רבנו בחיי בחוה"ל שער היחוד פ"ג: "כל מי שיוכל לחקור על הענין הזה והדומה לו מן הענינים המושכלים בדרך הסברה השכלית, חייב לחקור עליו כפי השגתו וכח הכרתו ... והמתעלם מחקור ה"ז מגונה, ונחשב מן המקצרים בחכמה ובמעשה ... וכבר חייבתנו התורה בזה כמ"ש: וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים. והראיה שהשבה אל הלב הוא עיון השכל, הוא מה שאמר הכתוב (ישע' מ"ד י"ט) ולא ישיב אל לבו ולא דעת ולא תבונה ... וכבר התבאר מן השכל מן הכתוב ומן הקבלה שאנו חייבין לעיין כמה שנוכל להשיג ברורו בדעתנו.

single-faith theory, rationalist type

פרופ' וולפסון מכנה את השיטה הזאת: כלומר: הדרך היחידה לאמונה (למי שמוכשר לכך) היא ע"י העיון,

single-faith theory, authoritarian type

ואת השיטה הראשונה, אמונה תמימה, בשם: נוסף לזה יש

Double Faith Theory

כלומר: האמונה האמיתית או בעזרת העיון או בלעדה.

6. שלשה סוגי אמונה:

מרטין בובר מדבר על ב' מיני אמונה (בספרו ("Two Types of Faith"): הודאה (acknowledgment) ואמון (trust). בראשון, הנני מקבל בכל ישותי, ולא בשכלי בלבד, איזו הנחה או משפט כאמת. בשני, הנני נותן כל האמון שלי במישהו - ג"כ בלי סבה שכלית מספקת. את הסוג השני הזה נחלק לשתים, ונוציא מזה שלשה סוגים של אמונה:

א) אמונה הכרתית (קוגניטיבית). אמונה-אמת (לפי רד"ק ואברבנאל). "אמונה" לרס"ג ורמב"ם כהגדרתה היונית: מעשה אפיסטומולוגי.

ב) אמונה רגשית (אפקטיבית). "בטחון" (מ "מבטח", "בטח"). ר'בחיי בחוה"ל: עשרה שמות נרדפים לבטחון - ואין "אמונה" ביניהם.

בניגוד אל belief-that (יש והסוג הא' סופו belief-in

נהפך לסוג הב', כג' אמונה בשדים. אבל יש שהם עצמאיים, כג' אמונה בחבר).

באמונה רגשית, יסוד האמון והבטחון מתבטא ברגש של הבוטח.

ג) אמונה תפקידית (פונקציונלית). יסוד ה belief-in מובע לא ע"י רגש אלא מעשה, רצון. אמונה-נאמנות.

(מיון כה מקביל לשלוש הנפש אל אפלטון: שכל, רגש, רצון)

6. הספק באמונה הכרתית:

א) שיטת רס"ג:

א) כסא"ב - הראשון לעסוק בתורת הספק (בהקדמה לאמונות). רמב"ם מטפל בספקות מסוימים, לא בתופעה בכלל.

ב) הגדרת הספק: אי-הכרעה מסוימת בין דעות נגדות; אי-השתכנעות, בזמן שכבר כמה = אושר מכריע לשלילות.

ג) הניגוד: (מאורו סברו Arnold Brecht על "Political Theory"): הספק איננו מציק ומקורק לדתי. הניגוד התבטא בספק גם על הספקנות. המאבק מעמיס ספקות על הכופרים כדי המאמינים.

ד) ראיות: כסא"ב - אפשר לפלגה. גוהי מגמא סבר אמונה

ה) אמונה וספק: שני הפכים. אמונה = הגומל הסובייקטיבי של המצב. האובייקטיבי נדסבק - הגומל הסובייקטיבי של השיבוש האובייקטיבי.

ו) ערך הספק: כסא"ב שוללו מכל ערך & תועלתי. ספק בימודות = אפיקורסות (מאמינים) לאלוהות תפקיד של הברה, אלוה: תוסרינזיה.

אבל: אלה, תהליך הלימוד והחידה: הסרה הדרגתית של הספקות אין ערך עצמי לספק, רק מצב שכלי עובר שיש להתגבר עליו. (חלון: ערך ה"אבוד") הספק קיים כל זמן שיבושים לקויות. מלהפך הספק למצב קבוע-עומד הריהו תולדות השיבוש.

ז) אי"ב שלספק ערך חלקי, מתודולוגי. ההבדל בין כסא"ב לדקארט! Descartes (יש לו לספק ספק "de omnibus dubitandum") הוא בעמדה לא בעיקרון - ואפשר גם להרחיב זאת תחומי הספק המוכשר הבה של ספק (כל עמ' שהוא חי ובינמי, לא דבוא) ממכשיר מתודולוגי לימוד ודבסיסלנקי, ובעצמה-תיקון בתקופה הנוכחית.

ב) מקור בהלכה, עפ"י רש"י:

סוגיא בשבת דף לא ע"א: תנ"ר מעשה בר' אחא שבא לפני שמאי, ואמר לו כמה תורות יש לכם, ואמר לו שתים תשב"כ ותוש"ע, אל"ל שבכתב אני מאמינך ושע"פ אינו מאמינך, ביירני עד שתלמדני תושב"כ, בא"ר ביו והוציאו בגיפה. בא לפני הלל - ביירו. יומא קמא אל"ל א"ב ב"ג (כלו', סדר הא"ב), למחר אפיק לי' (כלו' - תש"ר), אל"ל והוא אתמול לא אמרת לי הכי, אל"ל לאו עלי' דידי קא סמכת, בעל פה נמי סמוך עלי.

ובש"ש שם מבאר למה הבנים שמאי: בתנא, הבא לקבל בברי חברות תוך מבבר אחד, ובן הבר הבא להתגייר וקבל עליו בת תוך מבבראחד, אין מקבלין אותו (מסיבות ברורות ולא לגלגל). ומה שביירו הלל, כש"ש: וסמך על חכמתו (כלו': שלמי-של הלל, אז של הבר?) שסבר שיבגלנו לקבל עליו, בלא במיבר הא לתוך מבבר אחד, שלא הי' כופר בתורה שב"פ, אלא שלא הי' מאמין שבא מפי הגבורה, והלל הבטיח שאתה שילמדני יסמוך עליו.

אב"ש שלרש"י יש כאן מחלוקת הלל ושמאי. לשמאי אין הבדל בין מי שכופר למי שעוד לא קבל. אולם להלל יש הבדל גדול: יש הכופר - מי שיודע ומבין; ויש מי שאינו מאמין עדיין, כלומר, שמפני בערות וחוסר יידיעה אינו משוכנע עדיין ומסתפק בעניין, ואם ילמד ישוב ויאמין. ותובנות הלכתיות אינם. הכופר - אינו מתקבל כבר; מי שאינו מאמין, בעל הספקות -- לו רק שאינו יודע מבבר ישראל או בן-דת, אלא אפי' מקבלין אותו לכתחילה, בלמען שיזה למודו יסורו ספקותיו.

לפי"ז הספק מוצא מקומו בסוג זה של אמונה הכרתית. אמונה זו איפא אינה ידיעה מפשטה וסטאטית של האמת, אלא תהליך רכישתה, הפרוצס של קנינה. אמונה-אמת היא מלחמה, התגברות על הספק. אני מאמין - למרות הספק, והספק מוביל אותי לביסוס שכלי של אמונתי. אמונה זו דורשת לא רק כושר אינטלקטואלי אלא גם אומץ הרוח של "אעפ"כ"

7. הספק באמונה רגשית:

דרך כלל: אין לספק רשות הכניסה לסוג זה. בטחון היינו בֶּטַח, ההיפך של ספק. אבל מה נעשה ובתנ"ך מוצאים שאלות-ספקות כגון: השופט כל הארץ לא יעשה משפט?, צדיק ורע לו? וכיוצא בזה שאלות בצדקת האלקים. אלא, ב' סוגים: שאלה של האדם אל הא-ל, ועל הא-ל.

א) שאלה אל ה'; ספק הנכנס לתוך עצם היחס בין האדם ואלקיו ולא על אודות ה'. כאן יש מקום לספק, שהוא באמת מדת המתיחות ביחס: חום וקור, אהבה וכעס, שמחה ועצבות, ידידות וחוסר-ידידות וכו'- רצוא ושוב.

ב) שאלה או ספק על ה'. יש וה"ספק" שבסוג הראשון גדל עד כדי כך שהידידות מתקררת עד לקצה, לכריתת היחס; האנכי-אתה נהפך לאנכי-הוא, כמו באיוב עד שאמר "אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה", עליו אמרו חז"ל "עפרא בפומיה"! כאן הספק חוזר להיות ספק הכרתי מן המין החמור ביותר -- והבטחון, האמונה של רגש הדורשת ומבקשת שלוה ואמון, הדל מן האדם. התשובה והתרופה לספק זה אינו מצד ההכרה, אלא דוקא ע"י העמדת עצמו בתוך יחס ישיר, אנוכי-אתה, וזה מסיר את הספק וממתיק את המרירות. כגון באיוב, שאחרי כל טענותיו על האלקים לא באה תשובה ענינית-שכלית, אלא הופעת ה' והתגלותו מתוך הסערה, וזה השיב את היחס לאיתנו.

(חומר הספק בסוג זה -- בובר בספרו הנ"ל מוכיח שטיפוס הכפירות הנזכרות בפרק י' של סנהדרין שאין לאדם חלק לעוה"ב בגללן אינן באמת הכרתיות אלא הבסיס ליחס של אמון ובטחון...)

8. הספק באמונה תפקידית:

גם כאן אסור לספק להרים את ראשו. ברגע שהספק ההכרתי מתבטא במעשה - כביטול מצוה - חדל להיות ספק והפך לכפירה.

א) האם יש אלטרנטיבה שלישית, כלומר ספק אמיתי המתבטא במעשה? suspension of judgment בקורת של ויליאם דזשיימס על האגנוסטיות. דזשיימס: forced option, כג' רופא שצריך להכריע. כמו"כ דת - מעשים, לא סתם ספקולציה. (קדמו יוסף בטלר, הכומר האנגלי, שהבדיל בין הכרה למעשה - commitment. בהראשון שהוא שיקול הדעת נכנסים בחשבון היסודות של רוב וספק. באחרון שהוא מעשי, הכל נעשה בודאות גמורה. הדוגמא של החישוב אם לקפץ לים להציל תינוק טובע, ועצם הקפיצה)

ב) היחס בין הכרה לתפקיד (ידיעה למעשה) אינו חד-סטרי, כלומר שההכרה מכריעה את המעשה. זה אולי הכוון ההגיוני; אולם העובדא האכסיסטנציליה היא להיפך: המעשה מגביל ומשפיע על הידיעה וההכרה. נעשה ונשמע. הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו, והמאור שבה מחזירו למוטב. חינוך: הלבבות נמשכים אחרי הפעולות. ריה"ל: אין האדם מגיע אל הענין האלקי אלא בדבר האלקי.

9. אמונה שלימה:

זאת היא המעלה הגדולה, איחוד כל חלקי האמונה והתגברות על הספק. כדי להגיע אליה, עלינו לדעת שיסוד הכל הוא לא ההכרה והידיעה הפילסופית ותיאולוגית, אלא רגש האמון, שהיחס עולה על ההאמנה, belief-that על belief-in.

אי-לזאת, הדרך לשיכוך הספקות (מלבד עצם הניתוח) זה בהיפוך הכוון: בחידוש חיי היחס, בטפוח האמון והבטחון.

שלשה דרכים:

א) תפילה. המצב של תפילה מעמידה האדם ביחס אל אלקיו (ר'חיים הלוי סולובייטשיק: עיקר הכוונה בתפילה היא העמידה לפניו יתב'). האדם המודרני טוען שאינו יכול להתפלל היות והוא לקוי באמונתו. אולם עלינו להדגיש קדמות היחס להכרה, העימות לשיפוט. הרב קוק על "התפילה המתמדת של הנשמה" (הקדמת "עולת ראיה"). השוה בעל-התניא על "אהבה טבעית ומסותרת". תפילה אינה תשובה ענינית לספקות, אבל תפילה מהפכם מספקות אכסיסטנציליות למתודולוגיות.

ב) תלמוד תורה. ת"ת כדבקות באלקים. הבדל בין התפלספות על הא-ל ללימוד תורת הא-ל.

ג) גמ"ח. הזדהות עם צבור של מאמינים. החשיבה וההכרה - ביחידות, אבל היחס כולל צבור; הברית עם כלל ישראל. דבוק ת"ח.
faith community; ("covenant theology")

10. אמונת ה' באדם.

ההתעלות על הספקות באמונה יכולה לבא אולי - מהתחשבות בספקות שיש בו כביכול עלינו.

האם יש בו ספק על האדם? אין לזה משמעות במובן ההכרה. אולם יש לזה ערך במובן ספק באמון, בבטחון. מציאות האדם כאדם עלי אדמות - קשורה במתנת חופש הבחירה. אבל זאת אומרת שהוא הצטמצם, שרצה כביכול שייעשה משהו נגד רצונו. המדרש על המחלוקת בין מלאכי השרת על בריאת האדם והחלטת הא-ל בעד: כלומר. ידע שיש סכויים לכשלון וקבלם עליו. "א-ל אמונה -- שמאמין בברואיו". בריאת האדם היא מעשה של אמון באדם (וככל הבעת אמון, ה' מלווה אותו בברכה), והאדם נכשל, האמון האלקי נתאכזב: "וינחם ה'..ויתעצב אל לבו" -- הסימנים הפסיכולוגיים של חרדת הספק. אם הספק יוחלט ככפירה - "אמחה האדם אשר בראתי". אולם "ונח מצא חן" -- הספק לא הוחלט לרעה.

א"כ: ספק ואמונה של האדם באלקים, מקבילים לאמונתו וספקיו בנו. אלקים וצלם אלקים. האמונה השלימה יכולה לבא כאשר נתעלה על ספקותינו בזה שנשתדל להכריע ספקותיו עלינו...

מושגי ההגות של ביטמיניזם -

מציאות

הויה

סיבתיות

שפיעה: הבחינות הגיונית-מטאפיזית

מקריות

תורת - המציאות

וולי: תורת ההכרחיות

מעשה האדם נבדקים

תורת החרות

יוסף הרצין

III . חרות והכרחיות

1. הרקע של הדטרמיניזם בפילסופיה המערבית.

תורת ההכרחיות ראשיתה בתחילת המחשבה המערבית. שלשה לבושים לה:

1. יון העתיקה. דמוקריטוס: "כל הדברים מוכרחים - הדברים שהיו, שהווים, שיהיו" (ברוחו - 3.3 ברוח הכל שבוד-רוח לפיתוחו ולפעולו לרופאו, כהו- פעלונים.)
2. ימי הבינים. דטרמיניזם תיאולוגי, אשר בטויו הכי-חריף הָנָה תורת הגזירה האלקית. ההכרחיות התיאולוגית היא לא פחות חמורה מן ההכרחיות הטבעית של היונים העתיקים או של העידן המודרני.
3. המדע של גליליאו וניוטון. הובע ע"י לאַפלאַס: לו יצויר לרגע אחד שכל שיבין את כל הכחות המהווים והמחיים את הטבע, יכלול בנוסחה אחת את התנועות של כל הגופים שבעולם, מן הכי-גדולים עד לאטומים הכי-קטנים. לשכל שכזה ייגלה הכל, בלי ספק, והעתיד כמו העבר יהיה לנוכח עיניו.

שלשת הצורות האלה של תורת ההכרחיות, שלפיה אין מִקְרִיות בכלל בעולם, מקור אחד להם בפילוסופיה היונית העתיקה - זו של פרמֶנידיס של אֶלֵיאַ. כפר במציאות של ההשתנות, קבע את תמידות ההווי'. ההשתנות אינה אלא מדומה.

וכאן ג"כ מקור המבוכה לתיאולוגים של ימה"ב: מושג האלקים יש לו, בתקופה זו, כל התכונות של תורת פרמנידיס: בלתי-משתנה, מחלט, שלם, למעלה מכל שינוי והפסד והתפתחות; בו בזמן שהאלקים של התנ"ך הוא חי, מגיב אל האדם - לא רק עקרון מטפיסי. הפילוסופים, ברצונם לזהות את האלקים של התנ"ך עם המציאות המטפיסית האִיליאַטית הזאת, קבעו שהאלקים הוא וחכמתו הנם למעלה מן הזמן. ובכן, הנו יודע, במבט אחד, את העבר ההוה והעתיד. נמצא, שזה שהוא יודע-הכל כולל את הידיעה מראש של כל העתיד, וזה - לפרידטרמינציה, לגזירה קדומה. ואם כן, אם בשכל האלקי אין מוקדם ואין מאוחר, מתעוררת בעית חרות האדם. שאלה זו העסיקה את מיטב חוקרי הדת בישראל. היא עברה מהכרחיות דתית להכרחיות טבעית ע"י ברונו ושפינוזה שזיהו את האלקים והטבע, והעבירו את בעית ההכרחיות מגזירה טרנצנדנטלית של הא-ל לגזירה אימננטית של הטבע. [illegible]

2. חרות והכרחיות במחשבת ישראל.

הרבה פתרונות הוצעו - אבל העיקר: אין יהדות בלי עקרון החרות באיזו מדה שהיא. זהו יסוד היסודות. תורה, תשובה, שכר ועונש - הכל תלוי בחרות.

א. רס"ג, ריה"ל ואחרים. בעקבות הפַלאם -- "אין ראוי שידיעת הבורא את הדבר סבה להיותו" (אמו"ד 4:4). כלומר: הידיעה והמעשה אינן ביחס סיבתי, אלא עצמאים זה מזה. ריה"ל (הכוזרי, סוף) מדמה את זה אל "הידיעה במה ש ה י ה איננה סבה להיותו", ידיעת העבר אינה ולא היתה גורמת את העבר (על יסוד ההנחה שאין לא-ל שנוי הזמנים, ועבר ועתיד כאחת בעיניו, א"כ יכולים להוכיח על ידיעתו את העתיד מידיעת העבר). הידיעה מראש אינה זהה, איפא, אל הגזירה או הקביעות מראש.

ב. רלב"ג ואחרים. מגביל את מדת יודע-הכל של האלקים --
"כי הוא ידע פעולותיהם מהצד אשר אפשר בהם הידיעה, והוא הצד אשר הם בו מסודרות ומוגבלות, ואולם הצד אשר הם בו אפשרויות לא תתכן בהם הידיעה" (פרוש התורה, וירא, תועלת י"ו). כלומר: האלקים יודע רק מה שלפי חקי הטבע ודאי יהיה, ולא דברים אשר הם רק אפשריים, כי אצלם מושג "ידיעה" הוא בלתי-רלבנטי.

לה גיל גה שוון גה חסרון אלמות האלקים:
א) שמגודה סתגשות ווין גה יגיעה בגל דפי יגיעה שיגת רק לגיבמודבר שגבפי יגיעה
ב) כמו גמגבגיס. הוגל גמגם יגיעה מחוץ חרות
not a limitation but self-limiting
see next page

ג. ר'חסדאי קרשקש.ואחרים. מגביל את חרות האדם להגן על ידיעת ה': "הדברים אפשריים בבחינת עצמם ומחויבים בבחינת סבותם" (אור ה' ב-ה-ג). כל דבר אפשר להביט עליו כשהוא לעצמו, או תוך סביבתו. ככה, כשמסתכלים על מאורע מסוים בפני עצמו, הריהו פרי חרות הרצון; ובמסגרת הסיבתית שלו - מוכרח. אולי יש לדמותו לפעולת היחיד תוך ההמון שאפשר להגיד מראש את התוצאה הכללית בו בזמן שהיחיד חפשי במעשיו. א"כ, הא-ל יודע סוף הדברים ע"י ידיעתו את כל הסבות והמסובבים שלהן; אבל האדם, שהוא דן כל מקרה בפני עצמו, פועל מתוך חרות אכסיסטנציאלית.

ד. הרמב"ם והרוו"ב - קרוי כל פה מהל' תשובה (רק ההערות מ"רמב"ם לעצ"). ומצ"ו את ההשגה של הרוו"ב על סוף פ"ה.

הסדר את ההתגלות של הרמב"ם. הרמב"ם מינו רק מעמד מן השולה וגה שקשה להמציאו תשובה - וכהתקפת הרוו"ב - ולזה שעוקר שולה מאורע קשה (כי גזירה ויחידה בולו שני הפכים) עיי"ש שהמלה "יצר" מינה תי-משמעיות, והרוו"ת שונים כשהמדובר על אדם כשהמדובר על ה'.

(הוסף כאן רבלל:

1) הכל לפי ומעשה נעשים (כ"ו)

2) הסבור הרצוני של יעוד ואדם

3) מה מכוון יו"ד ד' - מהדש מהדש ומהדש בדרך שוונים כולה לכל מגיבין אז ומן. ועיקר לו סדר חופש הרחיבה ארוכה שוונים אחר מאין חופש כלי, שאחת נמצאה כולו הי' ~~מוכרח~~ מוכרח לעשות כן - כלי הוון רחב אולטרנטיבי שנפכת עד אחיראן למוכרח.

4) בני ישראל - לכן הוה בקורא של בחירה לכל צבור - ועל שהוו יודעים שהוונים הוון חיקטורבר מאם כמה שיקבה מלאכים ביעוי-מהל לקניות מקרים לחופש הרחיבה, כמוכ הנו לבני ים לבאלם ביאתם של הטעות בהוונים, ולדעו לכל צבור

קרוב אנה הבמין המצוכני שמכתיש בהאין של מהרי ולמה מעלה אמת מעלה לשמו כמ: טעון של הוור

כל אדם כלל בב

מעמד

A=B
B=C
∴ A=C

אל נבאלים הבמאים: B≠C

נמה הבמאים:
הוקשה ביא:
חופש הבחנה A=
יצמה הוהים אחל B=
יציאת אחרון C=

3. ביקורת הפילוסופים על הדטרמיניזם: הזמן בהציה

א. הדטרמיניזם הופך את הזמן להציה, לאידיאליה. בראמנים הדין את צורת ולפיכך
הבחין במציאותה של ההשתנות ושל סדר המקרים. הנים ואחרים, כמו בקנט, בא
מולו לידי פשרה ומשיגו שהזמן, ההשתנות, והסדר הם ריאליים-לתלאיין epiphenomena.

ב. עיקר הביקורת על הדטרמיניזם בתיאוריה מסויקה, נמתחה על-ידי וליאם ג'יימס,
ראש הרציונלים, פירס, ויטגנשטיין. הנה דברי ג'יימס ("The Will to Believe & Other Essays"), עמ' 271:

Why, if one act of knowledge could from one point take in the total perspective, with all mere possibilities abolished, should there ever have been anything more than that act? Why duplicate it by the tedious unrolling, inch by inch, of the foreshone reality? No answer seems possible.

ג. אותיר נה של ג'יימס -- שהדטרמיניזם מדיאליזי כפירה במציאות הזמן והסדר
המפרים אותנו לקבל את שיטת פרמנידס -- מבוה פירכות עצמה של הדטרמיניזם.
הכפירה בזמן - מנוגדת לזו הנשמן והחוויה היומיומית שלנו. הלא שלנו מקבל אות
ה דטרמיניזם במציאות תוך הסתירות. עולם היעדי הזמני של נסיוננו הוא כלכם
בעוד דנו ד שאלה להבחנה. ובכן: הדטרמיניזם עמדתנו (temporality) יוצר לנו להתקיים ודאותי.

[בהרחבה: לפי הדטרמיניזם, שבל-עליון יכל לראות את העתיד בהבה. אלא קשה, למה אין
מעתיד זמנים בזמן בהבה? כלומר: תלות הזמנים בעולם-מוכרח עם הדטרמיניזם אינו
מציאותי אלא הגיוני. בלוגיקה, המציאה אינה "שיטתי" מהנחות, ואלו מונחות בבר
מקום, ומתקבלה וולידיקטיבי, המציאה וההנחות מתקיימות יחד, בדרך ואת. אין
בלוגיקה למשל של "זמן" אלא בלשון יחיד אדם. אלא הוא הדין לגבי, לפי הדטרמיניזם]

3. בעלי המקרה" (contingency) מבנים אינם יסוד המקרה, הקבוע, בעולם הסבתי
לבעלי מציאותו הריאלי של הזמן. הם מקבלים מושג הוא בשרות, מושג הלתי-לבן.
לפיהם, שלא כה דטרמיניסטים, בעתיד הוא ריאלי, מציאותי